

Oponentský posudek diplomové práce Eriky Kastnerové
Žánrová a tematická specifika ruské prózy devadesátých let 20. století
Komentovaný přehled odborných literárních textů z let 1986 – 2000

Ústav slavistických a východoevropských studií, FF UK, Praha 2011

Předložená diplomová práce Eriky Kastnerové si klade za cíl vytvořit komentovaný přehled vybraných literárněkritických a literárněvědných textů, které vycházely v Rusku převážně v letech 1986-2000 a snažily se interpretovat strukturní aspekty literární situace té doby. Autorka se pomocí tohoto přehledu snaží zachytit složitou situaci v ruské literatuře v období rozpadu Sovětského svazu a zvláště pak v průběhu 90. let a vytyčit stěžejní neuralgické body literárního procesu.

Cíl práce je velmi ambiciózní a vyvstává otázka, zda je možné takto pojaté téma v rámci diplomové práce uspokojivě zpracovat. Za prvé je patrné, že pro uskutečnění zamýšleného plánu bylo nutné prostudovat obrovský korpus textů různé povahy a různého zaměření a z tohoto korpusu vybrat texty reprezentativní, které nejlépe postihují charakter dobových diskuzí a osvětlují komplex nejpodstatnějších jevů, jež hýbaly literárním procesem vytyčeného období. Druhým předpokladem úspěšného vypracování daného úkolu je bezpochyby vhodná systematizace materiálu, jinými slovy vyznačení tematických ohnisek a problémů, které se nejvýrazněji objevovaly ve vybraných odborných textech. Bohužel musím konstatovat, že ani jeden z těchto základních předpokladů nebyl na počátku práce jasně formulován a nebyla ani podrobněji popsána kritéria pro výběr analyzovaných textů.

Při čtení abstraktu a „Úvodu“, tzn. částí textu, které by měly výše zmíněné parametry nastínit, jsme v první řadě ponecháni v nejistotě, jakým obdobím se bude autorka vlastně zabývat. V abstraktu nalezneme následující věty: *„Předkládaná práce přibližuje konkrétní segment odborné literární produkce devadesátých let. Svým zaměřením má tento text ambice přispět k budoucímu objektivnímu poznání poměrně málo zmapovaného postkomunistického období v ruské literatuře.“* O odstavci níže nalezneme následující větu: *„Pro posouzení a interpretaci názorového vývoje tohoto období byla zvolena metoda komentovaného přehledu vybraných literárněkritických a literárněteoretických článků publikovaných ruskými periodiky (z velké části tzv. tlustými žurnály) převážně v letech 1986 – 2000. Pozornost je soustředěna k studiím věnujícím se tvorbě střední a mladší generace ruských prozaiků, resp. interpretujícím strukturní aspekty literární situace té doby.“* Není tedy jasné, zda autorka zamýšlí pracovat s odbornou literaturou 90. let, nebo zda bude zahrnovat i texty z druhé poloviny let osmdesátých. Není rovněž zřejmé, zda diplomantku bude zajímat pouze literární produkce postsovětská, nebo zda zahrne komentáře k literární tvorbě období perestrojky. Ani „Úvod“ tyto nejasnosti neosvětluje, ke zmatku naopak spíše přispívá, nehledě na samotný název práce. Navíc, podíváme-li se namátkou například na text 4. kapitoly, uvidíme, že autorka pracuje i s publikacemi z počátku nového tisíciletí.

Příliš uspokojivá nejsou ani kritéria pro výběr konkrétních zkoumaných textů. Autorka uvádí, že se rozhodla řídit *„jediným klíčem, který měla tehdy k dispozici“* a *„konkrétní literárněkritické studie devadesátých let vybírala především na základě bibliografických údajů uvedených“* v sedmi knižních publikacích, které se *„pokoušejí o určitý literárněhistorický pohled na toto období.“* Toto zdůvodnění se rozhodně nezdá být dostačující. Pokud se již autorka rozhodla pro takto

ambiciózní projekt, je škoda, že si nedala větší práci s výběrem materiálu, z něhož bude vycházet. V „Úvodu“ tak jednoznačně postrádám širší obeznámení čtenáře s množstvím a charakterem textů, které se zabývají danou problematikou, rovněž zde chybí jasnější analýza jednotlivých „tlustých žurnálů“, s nimiž autorka pracovala. Jednoduše řečeno – nenalezneme zde základní charakteristiku korpusu děl, z něhož by měly být vybírány konkrétní reprezentativní texty. Navíc, není zřejmé, zda texty, které jsou nakonec v práci komentovány, mají zastupovat určité ideové proudy, nebo zda jsou kritériem pro jejich výběr samotná témata, jimiž se zabývají apod. Při čtení jednotlivých kapitol a podkapitol sice postupně začínáme tušit, že autorka se snaží vybírat texty reprezentující různá ideová východiska (zvláště je toto patrné u kapitol 3.5 a 3.6. (3.5. „Irina Rodnjanskaja – Postsovětská literatura pohledem religiózně orientované kritičky“; 3.6. „Natal'ja Ivanova – Demokratická kritika“), ovšem právě tento záměr by měl být jasněji specifikován v „Úvodu“. Obdobnou nevyjasněnost pocítíme, pokud se budeme snažit z „Úvodu“ zjistit, co je cílem celé práce, zde se setkáme s řadou značně nesourodých a mnohdy podle mého názoru i nelogických úvah. Úvod v podání diplomantky neplní tu funkci, kterou by v první řadě plnit měl – tzn. seznámit čtenáře se základním cílem, metodologií, strukturou práce, výběrem zpracovávaného materiálu apod. Plní ovšem funkci jinou: díky autorčině nakažlivému nadšení pro ruskou literaturu 90. let působí jako vášnička, která láká pustit se do čtení a ponořit se spolu s autorkou do rozplétání celé řady zajímavých otázek, které jsou s ruskou literaturou zmíněného přelomového období spojené.

Druhá kapitola nazvaná „90. léta – Situace“ se snaží v základních konturách nastínit situaci v 90. letech, což se jí daří. Zvláště podkapitola „2.2. Literární situace“ je perfektně formulovaným vzhledem do literárního procesu inkriminovaného období. Autorka zde velmi zdařile osvětluje reinterpretaci ruské historie a slovesnosti jednotlivými generacemi autorů, nastiňuje situaci návratu zakázané literatury do literárního procesu a specifickou literární situaci, která s tímto jevem souvisela. Diplomantka dokázala, že se v literárním procesu daného období skvěle orientuje, což jí umožňuje formulovat zobecňující shrnutí, která ovšem v žádném případě nesklouzávají k povrchnosti.

Pokud opustíme „úvodní kapitoly“ a podíváme se na samotné jádro práce – tzn. kapitoly 3,4 a 5 (3. „Svébytnost literatury? Požadavky nové doby“; 4. „Filozofie „postsoučanskosti“ – Postmodernismus a postmodernistické tendence v ruské literatuře“; 5. „Pluralismus 2. poloviny 90. let“), uvidíme pečlivě zpracované komentáře k řadě kritických a odborných článků, které obsahují nejen zvýrazněné stěžejní polemické momenty, témata a ideové vektory, ale i řadu ilustrativních detailů a na mnoha místech i hodnocení stylu a strategie daného textu. Je nutné vyzdvihnout autorčinu schopnost vyslovit vlastní kritický pohled na komentované texty, snahu zaujmout vlastní stanovisko a vyslovit často i protikladný, případně korigující názor. Tato skutečnost dodává celé práci na dynamice a díky ní není práce jen suchým a automatickým popisem jednotlivých prací.

Otázka, která se zde nabízí, se týká rozčlenění kapitol na podkapitoly podle jednotlivých kritických textů. Autorka sice jednotlivé autory na mnoha místech porovnává a konfrontuje, tudíž kapitoly nejsou čistě izolovanými popisy jednotlivých textů, zároveň však díky takto koncipované struktuře po přečtení zůstává dojem roztržiténosti a čtenář si musí sám pro sebe z textu „vydestilovat“ podstatná témata. Nebylo by vhodnější vytyčit určité problémové okruhy (namátkou například ztvárnění historie v dílech postsovětských autorů) a následně sledovat postoj k těmto tématům u jednotlivých kritiků a literárních vědců? Tím, že by analyzovaný odborný text neaspiroval na to stát se předmětem celé

podkapitoly, dalo by se z něj „využít“ jen to skutečně podstatné a reprezentativní. Vyhnuli bychom se tak například rozsáhlému popisu socialistické literatury a jejích tří invariant v komentáři k článku Viktora Jerofejeva, který je podle mého názoru v takto detailní podobě nadbytečný. Tato koncepce by mohla diplomantku vést k jasnějšímu formulování určitých shrnujících závěrů. Problematicnost koncepce, kterou si diplomantka zvolila, na jednom místě svého textu sama bezděčně odhaluje, když říká: *„Má parafráze textu Borise Paramonova nejspíš může vyvolávat zmatený dojem, zmateně a nekoncepčně však bohužel působí samotný text...“* (s. 66). Doplnila bych, že toto je právě problém celé práce – povaha jednotlivých kapitol a jejich celková srozumitelnost je mnohdy ve své podstatě závislá na zkoumaných textech. Pokud bychom přímo netrvali na změně koncepce celé práce, zůstává ke zvážení, zda by nebylo vhodné přinejmenším na závěr každé kapitoly umístit shrnující závěr, který by zvýraznil nejdůležitější řešené problémy. Právě závěrečná syntéza zde jednoznačně chybí.

Na závěr bych se ještě pozastavila nad názvy kapitol. Ne vždy název zcela koresponduje s obsahem (proč například autorka volí název druhé kapitoly „Devadesátá léta – Situace“, když minimálně v její první části pojednává z devadesáti procent o letech osmdesátých a i v dalších dílčích částech této kapitoly nestojí předchozí období stranou, spíše naopak). Obdobně bychom mohli poukázat i na nepřesnost názvu celé práce.

Přestože práce obsahuje řadu překlepů a drobných nedokonalostí ve formulacích, v zásadě musím konstatovat, že vyjadřování diplomantky je na velmi vysoké úrovni a že ani zmíněné drobnosti nesnižují celkový velmi kladný dojem, který při čtení vzniká. To samé platí i o některých nepřesnostech (viz např. konstatování o filmu a literatuře na str. 41).

Z celé práce je zřejmé, že autorka přistoupila ke zpracovávanému tématu s velkým nadšením, dokázala, že je schopná velmi erudovaně pracovat s odbornými texty, zároveň je však třeba znovu zopakovat, že práce (vzhledem k náročnosti tématu a rozsahu potenciálního materiálu) by si zasloužila pečlivější promyšlení celé koncepce.

S přihlédnutím k výše uvedeným skutečnostem navrhuji, aby byla práce předložena k obhajobě a navrhuji hodnocení „velmi dobře“.

Tereza Chlaňová